

A KIS SÖTÉTBARNA SZEMÖLCS MÉGIS MEGÉNEKELTETIK

VÉGEL LÁSZLÓ

Képzeljünk el két lányt: teljesen egyformák.

Mondjuk, hogy ikrek.

Egyformán öltözködnek, egyforma a testük íve, a hajuk színe is egyforma, egyformán hajtják fejüket jobbra-balra, egyformán gondolkodnak, ugyanazokat a szavakat használják és ugyanazzal a hangsúllyal ejtik ki őket, ugyanazokat a tantárgyakat tanulják, és ugyanazokat a könyveket olvassák.

Csak egy kis sötétbarna szemölcs különbözteti meg őket.

Amikor néha-néha megállok velük beszélgetni, mindig valami tétova zavar fog el, úgy érzem, a valóság csalásának vagyok az áldozata. Neveltségnek tűnök fel magam előtt is. Mert íme két lány, akik közül egyiket sem lehet választani, sem logikusan, sem intuitíve, hisz minden választás a pusztán véletlen szintjére süllyedne. A választás degradálna, mert a lehetőségek egyformák. S ott, ahol a választás nem tételez fel lényegesebb különbséget, ott elsikkad a komolyság, a perspektíva. A választás értelmét pedig csakis a távlat biztosítja. Aminek nincs távlata, annak végső fokon értelme sincs.

S ez a távlat és értelem nélküli választás izig-vérig aktuális szituáció. A modern irodalom ezernyi árnyalatban és változatban felszínre hozta már, bemutatta, elemezte minden oldalról.

Kérdésünk tehát így hangzana: hogyan került az ember ebbe a szituációba és hogyan múlja felül éppen az alkotás által?

Hogy példánknál maradjunk, e szituáció alapját abban látjuk, hogy az ember nem tud különbséget tenni. Ahol pedig az ember nem tud különbséget tenni, ott megszűnik, elhal minden szenvedély. Képzeljünk el csak azt a hívő lelket, akinek megadatna, hogy válasszon két teljesen egyforma isten között. Azt hiszem, hívősége azon nyomban megszűnne, és keserves közömbösséggé változna. Természetes, hogy ez a példa pusztán logikai, és csakis illusztrációként szolgál, mert a hívő embert éppen az jellemzi, hogy mesterséges és elidegenített különbségtevessel menekül a keserves közömbösségtől, az ő szemében már megvan a lehető legélesebb különbség, ő transzcendentálisan átélte a poklot, még mielőtt különbséget tett volna.

S mi nem ilyen, hanem természetes különbségek után áhítózunk!

Kérdésünk gyakorlati éle tehát csak akkor merül fel, ha felvetjük a természetes különbségtevés igényét. Ez az igény, úgy hiszem, jogos,

hisz úgy találom, hogy az ember minduntalan megzavarodik a valóság előtt. Ha a legtudományosabb szemmel nézzük is, a valóság végső fokon matematikai egyenletekké zsugorodik. Csak újabb titok, meddig mehet hát az emberi elme? Minden elvész a Parányi és a Megfoghatatlan erdejében. S ha empirikusan vizsgáljuk a valóságot, akkor rájövünk, hogy szüntelenül egy optikai csalódás áldozatai vagyunk. Ezen az úton legfeljebb egy felszínes és kvietista szkepticizmushoz jutunk el. Marad tehát a közösségi és a történelmi szempont, amely magába foglalja bizonyos fokig az előbbi szempontokat is, de mégis, ezzel a szemponttal világossá válik előttünk, hogy az ember a közösségi és a történelmi lény saját rövidke életével csak átmenet az óriási történelemben. Ez a lemondás áldozatokkal jár, de felfedi előttünk a természetes különbségtevés lehetőségét, azzal, hogy megvillantja a harc, a küzdelem lehetőségét. Ezzel azt akartam mondani, hogy az ember, aki különbséget akar tenni, szüntelenül küzd és szüntelenül vérzik a történelemben; soha sem lehet biztos abban, hogy veszített, de abban sem, hogy nyert. A történelem nem ad soha az egyénnek bizonyosságot, legfeljebb osztályoknak, osztálytermékeknek. Az ember tehát a történelemben, bár nincs önmagára ítélve, mégis szüntelenül kockáztat, ez a történelem „ravaszága”. Úgy kockáztat, hogy lemond a nyereségről is. A következetességnek ez az egyedüli lehetséges értelme. Mert tételezzük fel, hogy egy ember, aki már kockáztatott a történelemben, vagyis radikálisan kereste a különbségeket, s az így megtalált távlatos választás nevében forradalmi akcióba kezdett, vállalva ezzel a történelmi kockázatot, nos tételezzük fel, hogy ez az ember egy pillanatra elfárad, nem mer kockáztatni tovább, hanem be akarja hajtani a „hasznót”, a „nyereséget”, akkor ez az ember saját következetlenségével megszüntette kockázatának értelmét is. Ahelyett, hogy a különbséget fedte volna fel, maga lett a szétfeszített különbség, antipódus.

Ez persze azt is jelenti, hogy az árulás veszélye szüntelenül fennáll. Az az ember, aki kockáztat, állandóan retteghet az árulás veszélyétől. Csak annak, aki nem vállalja a sorsot, nem kell félnie az árulástól, annak tiszta a lelkiismerete, azon egyszerű oknál fogva, mert üres.

Ugyanakkor az is világos előttünk, hogy a kockáztatás kérdése nemcsak a jóakarát, vagy csak a tudás kérdése. Kockáztatni csak a forradalmi ember képes. Hisz a világ bonyolult, említettük, és ennél fogva nehéz különbséget tenni benne. Sőt egy-egy társadalmi valóság magába foglalja azt a törekvést is, hogy lehetetlenné tegye a különbségtevést, ugyanis egy-egy társadalom nem áll pusztán haladó rétegekből, és a haladó társadalmakban is vannak statikus rétegek. A statikus rétegnek pedig az a legfőbb érdeke, hogy homogenizálja a meglévő társadalmi valóságot, vagyis hogy mesterségesen eltüntesse azokat a különbségeket, amelyek az anyagi alapon gyökereznek és amelyet a forradalmi szellemnek észre kell vennie és meg kell változtatnia. A forradalmi szellem minduntalan a statikus rétegek propagandájának szelleméből született látszategységgel találja magát szembe.

Éppen emiatt a kockázat mint forma teljesen értelmetlen tartalmat nyer, de ez az értelmetlenség ugyanakkor az értelem egyféle megnyilvánulása. Vegyük csak példának az utóbbi időben annyira elszaporodott büntettek közül azokat, amelyeknek egyik jellegzetes megnyilvánulása, hogy nem egyszerű indítékból jöttek létre, hanem „öntör-

vényileg”, a kockázat áhítása hozta őket létre. „Kalandvagyok ezek”, mondanák sokan, de ez a címke nemcsak felszínes, semmitmondó is. Mert azonnal felmerül a kérdés: miért kalandvagyók és miért kap a kaland negatív tartalmat? Ez az a pont, ahol újra aktuálissá válik a forradalmi kockázat kérdése. Minden ember életében vannak pillanatok, amikor azzal, hogy nem tud különbséget tenni, nevetséges lesz önmaga előtt is. Sokan megrekednek ennél az érzésnél, de sokan ezt a komikus helyzetet ki akarják kerülni. Elkerülni pedig csak az képes, aki felfedezi a valóságban rejtőző különbségeket és ezáltal megtalálja a társadalomban a maga helyét, így a választás távlatot nyit neki, kockázata pedig a történelemben értelmes lesz. Ám, mint említettük, a valóságban olyan erők is dolgoznak, olyan rétegek, amelyek meg akarják teremteni a teljes egység látszatát. Azok, akik megelégednek ezzel a látszattal, vagyis a látszat félrevezeti őket, a cselekvés pillanataiban légtüres térbe kerülnek, kockázatuk negatív előjelet kap, azzal, hogy öncélúvá válik, illetve mert degradálódott választással van dolgunk.

Ezzel, azt hiszem, sikerült rámutatni arra is, hogy a történelem előtti kockázat lényegében mindig humánus, vagyis nemcsak humánus érdekből történik, hanem maga a kockázat is humánus. S ma, több ezer év után, ma is mondhatjuk, hogy az alkotó ember műve hordozza magában a legtöbb humánumot. Ma is. Igaz azonban az is, hogy ez a humánum csak akkor lesz reális érték, ha nemcsak az emberi tudatban, hanem az emberi létben is kollektív erőként jelenik meg. S itt el kell ismernünk, hogy nem a szellemi érv teszi végső fokon lehetővé e humánum megvalósítását, de nagy kérdés, hogy a szellemi érv nélkül mennyire tűnne fel oly élesen a megvalósítás lehetősége, mint ahogy az minduntalan felbukkan a történelemben.

Így hát, ha írásunk végén mégis ki merjük ejteni azt a szót, hogy *költészet*, ezt azzal a meggyőződéssel tesszük, hogy *az igazán jelentős és forradalmi költészetben az a kis sötétbarna szemölcs mégis megénekeltetik*. Mert a költészetnek mégis van egy mágikus ereje, amelynek nyitja nem lehet semmiféle formai fortély, hanem éppen az, ami a szellem más területén nehezen mutatható fel, hogy a költészet a lét úgynevezett apróságában is fel tudja fedezni az óriási különbségeket, amelyeket a szellem más módszerrel még a legmikroszkopikusabb, legaprólékosabb elemzéssel is, csak alig tud sejteni.

A költészet nem is szól a lényeg pusztá nyelvéen, és ez a jó oldala. Vagyis a költészet lényeges erejét éppen abban látom, hogy fel tudja lebbenteni az örökös homogenizáció örökös függönyét, és eközben a legjelentéktelenebb apróságban is képes legalább olyan lényeges különbséget észrevenni, amekkorát a hívő lélek transzcendentál, azzal a különbséggel, hogy míg a hit esetében az így elért különbség mesterséges és — be kell vallanunk — az elidegenült szellem terméke, addig a költészet által felfedezett különbség természetes, még akkor is, ha nem annyira gyógyító szándékú, de ez már nem is baj, mert a költészet nem is annyira gyógyítani, mint lázítani akar.